

Тема 5. Особливості оцінювання навчальних досягнень учнів

1. Мета і цілі оцінювання у сучасній школі. Основні аспекти процесу оцінювання.
2. Формувальне та підсумкове оцінювання. Алгоритм діяльності вчителя щодо організації формувального оцінювання. Інструментарій формувального оцінювання.
3. Технологія портфоліо.

1. МЕТА І ЦІЛІ ОЦІНЮВАННЯ У СУЧАСНІЙ ШКОЛІ

Курс розвитку сучасного освітнього процесу в напрямі формування компетентностей зумовлює перегляд основних підходів до оцінювання навчальних досягнень учнів. Стандартні тести і перевірні (контрольні) роботи, які здебільшого зосереджуються на тому, чого НЕ знають чи НЕ вміють робити учні, відходять у минуле, на перший план виходять методи і форми оцінювання, які акцентують на протилежному – що знають і що вміють робити учні.

В англійській мові є два слова, які позначають оцінювання: *assessment* та *evaluation*. Українською їх перекладають одним словом – оцінювання.

Англійське **assessment** в українській трактують як оцінювання “формувальне”, “формативне”, “формує”, “формаційне”, “розвивальне”, “аналітичне” тощо. А **evaluation** перекладають як “традиційне”, “підсумкове”, “сумативне” оцінювання. Водночас, різні автори наділяють поняття різними якостями, інколи заплутуючи і розпорошуючи увагу читачів.

Проте аналіз західних джерел дозволяє дійти висновку, що в країнах, які вже понад два десятиліття практикують компетентнісне навчання та формувальне оцінювання в школах, *assessment* та *evaluation* розділені чітко і зрозуміло:

1. *Assessment* оцінює процес, а *evaluation* – результат навчання.

Формувальне оцінювання (assessment):	Обидва:	Підсумкове оцінювання:
Оцінює процес	Вимагають критеріїв Застосовують засоби вимірювання Є доказовими	Оцінює результат
Завжди є позитивним		Виносить оціночне судження
Індивідуалізоване		Застосовується відповідно до стандартів
Є ціннісним		Показує недоліки
Дає зворотний зв'язок		

2. Формувальне і підсумкове оцінювання підпорядковані різним цілям:

- формувальне оцінювання (*assessment*) має на меті підвищити якість;
- підсумкове оцінювання (*evaluation*) має на меті оцінити якість.

Формувальне оцінювання

У Державному стандарті початкової освіти рекомендовано впроваджувати формувальне оцінювання навчальних досягнень учнів.

За формувальним оцінюванням відстежується особистісний розвиток дитини та перебіг опанування нею навчального досвіду як основи компетентності.

Таке оцінювання дає змогу досягти кількох цілей:

- вибудувати індивідуальну траєкторію розвитку учнів;
- оцінити або визначити досягнення дітей на кожному з етапів освітнього процесу;
- вчасно виявляти проблеми й запобігати їх нашаруванню;
- мотивувати учнів до прагнення здобути максимально можливі результати;
- виховувати ціннісні якості особистості, бажання навчатися, відсутність побоювання помилитися, переконання у своїх можливостях і здібностях.

Отже, в сучасній школі змінюється загальна мета оцінювання: вона перестає бути лише інструментом оцінювання успішності учня, а стає засобом навчання для вчителя також.

Цілі оцінювання

У рамках загальної мети основними цілями оцінювання є такі.

Потрібно **порівнювати наявний рівень сформованості компетентності з очікуваними результатами.**

Оцінювання є частиною процесу навчання і має розглядатися як серія дій, а не одноразовий захід. Постійне оцінювання дає змогу учням удосконалювати власні знання і демонструвати цей **прогрес** під час подальшого оцінювання.

Процес оцінювання дає **можливість виявити дітей, які можуть потребувати додаткової підтримки в освітньому процесі** внаслідок різних обставин – порушень психофізичного розвитку, інших соціальних та економічних чинників.

Результати оцінювання можуть визначати необхідність **продовження чи зміни у підходах до методів викладання**. Якщо результати оцінювання демонструють низький рівень оволодіння очікуваними результатами для більшості учнів, методи викладання мають бути переглянуті.

Оцінювання може також **визначати частини навчальної програми, які потребують перегляду** – наприклад, коли оволодіння певними знаннями чи вміннями передбачається на більш пізньому етапі або в рамках вивчення інших навчальних предметів. Це також може свідчити про те, що певний навчальний матеріал може бути наданий учням для самостійного вивчення і не потребує багато часу для викладання.

Результати оцінювання є чудовою інформацією для обговорення її з батьками дитини під час індивідуальних зустрічей. Батьки можуть побачити прогрес у розвитку дитини, оволодіння тими чи іншими компетентностями, обговорити види навчальної діяльності, які вони можуть здійснювати в домашніх умовах.

Оцінювання може використовуватися учнями для визначення сфер, які потребують поліпшення знань чи вмінь і допомагають їм краще підготуватися до наступного оцінювання у цій сфері.

У сучасній школі вчителі використовують аутентичне оцінювання, що здійснюється у процесі навчання дітей і охоплює такі форми і методи оцінювання, як спостереження, ведення записів, надання зворотного зв'язку та ін. Такий підхід до оцінювання суттєво відрізняється від традиційного, де вчителі повністю покладаються на контрольні завдання для того, щоб отримати необхідну інформацію про дитину. При цьому вони мотивують учнів похвалою «кращих» і критикою тих, хто не справляється із завданнями. В останньому випадку головною є сама оцінка.

У сучасному класі оцінювання – це процес, який має здійснюватися регулярно.

КОЛИ ПОЧИНАТИ ОЦІНЮВАННЯ?

Починати оцінювання потрібно у перший шкільний день, якщо не раніше! Оцінювання, що здійснюється на початку навчального року, допомагає вчителю прийняти відповідні рішення щодо організації освітнього середовища в класі, розкладу навчальних занять.

При цьому вчитель відповідає на такі запитання:

- Які знання і вміння мають учні?
- Якими є їхні навчальні стилі (наприклад, який спосіб сприйняття інформації переважає)?
- Якими є їхні інтереси?

Цю інформацію вчитель може отримати від батьків дитини або від вихователів дитячого садка, де перебувала дитина.

Але найважливіші дані вчитель отримує, спостерігаючи за роботою дітей у класі.

Приміром, у перший місяць навчального року можна зауважити, що учні по-різному підходять до виконання завдань з математики: Андрійко любить виконувати завдання разом з Миколою, Оля використовує кубики, Оленка – виконує завдання у вигляді малюнків.

Знаючи про різні способи навчання, вчитель забезпечить різні навчальні матеріали – кубики, папір для малювання, можливість працювати у малій групі.

СПОСТЕРЕЖЕННЯ І ЗАПИСИ

Спостереження є важливою складовою у процесі постійного процесу оцінювання. **Записи спостережень** у класі, записи **життєвих випадків**, **портфоліо** зі зразками дитячих робіт, **опитувальники батьків** та **інтерв'ю з батьками** – все це забезпечує вагомі джерела для оцінювання прогресу дітей у школі. За допомогою спостережень та індивідуалізованого оцінювання вчителі враховують індивідуальні відмінності дітей відповідно до загальних етапів дитячого розвитку.

Спостереження за розвитком дитини дають можливість для вчителя внести зміни до навчального плану відповідно до індивідуальних особливостей дітей та **індивідуалізувати навчальні заняття**. Результати спостережень є чудовою інформацією, якою вчитель може поділитися з батьками, інформуючи їх про розвиток дітей.

Для того щоб учителю легше було визначитися, за чим саме спостерігати, пропонуємо Форму спостереження за розвитком дітей 6–10-річного віку, яку використовують вчителі, працюючи за програмою «Крок за кроком».

Ця форма разом зі зразками дитячих робіт у портфоліо надасть батькам цілісну картину розвитку дитини у кожній зі сфер.

Учитель має змогу пов'язати конкретні очікувані результати зі справжньою поведінкою. Розвиток дитини розглядається на основі її здібностей, які дитина демонструє та які можна спостерігати. Батьки цінують такий індивідуальний підхід до оцінювання розвитку своїх дітей.

ДІТИ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ

Якщо дитина не виявляє певних умінь та навичок навіть після того, як вчитель провів зміни в організації навчального середовища чи у видах навчальної діяльності, зміни в навчальних матеріалах, це може означати, що вчителю буде потрібна професійна підтримка з боку інших фахівців – психолога, логопеда, спеціального педагога та ін.

Ці фахівці зможуть допомогти вчителю у здійсненні необхідних адаптацій і модифікацій, а також, за потреби, у розробленні індивідуальної програми розвитку.

ОСНОВНІ АСПЕКТИ ПРОЦЕСУ ОЦІНЮВАННЯ

Вербальне оцінювання

Відповідно до чинного законодавства оцінювання навчальних досягнень учнів початкових здійснюється вербально.

Це пов'язано з тим, що у дітей ще недостатньо сформовані пізнавальні процеси, мовлення, саморегуляція, що впливає на рівень засвоєння знань, які вчитель змушений оцінювати низькими балами. Таким чином стимулююча функція оцінки може перетворюватися на чинник, який спричиняє тривожність, страх отримати низькі бали, невпевненість у собі, і гальмувати розвиток навчальної діяльності учня.

Використовуючи словесне оцінювання, варто пам'ятати, що вчитель має оцінювати результат роботи, а не особистісні якості дитини, її пізнавальні процеси (увагу, сприймання, пам'ять, мислення), темп роботи.

Це пов'язано з тим, що молодші школярі ще не здатні відокремлювати негативні результати своїх дій і вчинків від власної позитивної оцінки.

Результат роботи потрібно підкреслювати не лише в розгорнутому словесному оцінюванні, а й у лаконічних висловлюваннях.

Наприклад, «я задоволена тим, як ти написав» – краще, ніж «молодець», оскільки в першому випадку оцінюється те, що виконав учень, а в другому – його особистість.

Відстеження індивідуальних досягнень учнів

Іншим важливим аспектом оцінювання у 1-му класі є його спрямованість на відстеження індивідуальних досягнень кожної дитини, не порівнюючи їх із досягненнями інших дітей.

Це важливо для всіх дітей, а для дітей з особливими освітніми потребами – насамперед, оскільки порівняно з іншими дітьми вони виглядатимуть найменш успішними.

Саме тому, оцінюючи знання, уміння й навички учнів, не слід вдаватися до заміників балів – «зірочок», «білочок», «черепашок» тощо. Недопустимо вивішувати у класі «Екран успішності», у якому порівнюються досягнення учнів. Замінники балів не мають бути причиною заохочення або покарання дитини з боку учителя і батьків.

Надання зворотного зв'язку

В особистісно зорієнтованому класі вчитель часто здійснює зворотний зв'язок із дітьми, коли коментує результати їхніх робіт. Мотивація дітей зростає, адже вони бачать, що вчитель цікавиться їхньою роботою та спрямовує їх.

Це також допомагає дітям розв'язувати проблеми, поглиблювати своє розуміння.

Важливо пам'ятати, що зворотний зв'язок має позитивний характер, є конкретним і значущим. Він не має бути порожньою похвалою на кшталт: «Це найкраща думка, яку я коли-небудь чула!», адже діти можуть здогадатися, що насправді це не так. Вчитель також має уникати загальних суджень, таких як «хороший», «поганий».

Корисніше і переконливіше для учнів буде почути від вчителя, що є добре у їхній роботі і що можна поліпшити.

Отже, краще замість «хороша робота» скажіть так: «Ти старанно попрацював / ла над завданням і розв'язав / ла його двома способами, де обидва способи – правильні!». Замість «хороша ідея» скажіть: «Ідея цікава. Ти багато дізнався/лась про мурах. А що ще ти хочеш про них дізнатися?».

Якими можуть бути інструменти зворотного зв'язку?

Насамперед, вони є універсальними для використання як у викладанні різних навчальних предметів, так і в різних класах. Найпростішими, з яких можна розпочати роботу в 1-му класі, є такі.

«Долоньки»

Під час пояснення якогось завдання учням пропонують дати сигнал певним кольором вирізаної з цупкого паперу долоньки: білий – «усе зрозуміло» або «впораюсь самостійно», червоний – «потрібно пояснити ще раз» або «потрібна допомога».

«Світлофор»

Учитель домовляється з учнями, що вони час від часу подаватимуть незвичні сигнали: якщо під час виконання завдання все зрозуміло і дається легко, то на полі зошита учні малюють зелений кружок; якщо мають якусь перешкоду чи сумнів – жовтий; якщо не знають, як виконувати, – червоний.

«Ліхтарик»

Сигнал подібний до попереднього, але використовується для реагування учнями на вже виконане завдання: на полі робочої сторінки учні малюють вертикальну лінію («стовп» ліхтаря) й позначають на ній кружком («плафон» чи якась інша фігура) рівень успішності – кружок угорі означає, наприклад, що роботою задоволений/на, вона, на думку дитини, виконана добре; посередині – є сумніви, варто щось поліпшити; внизу – не задоволений/на роботою, відчуває труднощі.

«Однохвилинне есе»

Техніка, яка використовується з метою представлення учнями зворотного зв'язку про вивчене з теми. Для написання есе вчитель може поставити такі запитання: Що найголовніше ти дізнався сьогодні? Які питання залишилися для тебе незрозумілими?

«Трихвилинна пауза»

Учитель надає учням трихвилинну паузу, яка дає можливість учням обдумувати поняття, ідеї уроку, пов'язати з попереднім матеріалом, знаннями, досвідом, а також визначитися із незрозумілими моментами.

Я змінив/змінила своє ставлення до....

Я дізнався/дізналася більше про....

Я здивувався/здивувалася тому, що ...

Я відчув/відчула...

Я ставився/ставилася до ...

«Дві зірки й побажання» (взаємооцінювання)

Застосовується для оцінювання творчих робіт учнів, творів, есе. Учитель пропонує перевірити роботу однокласника. Коли учні коментують роботи один одного, вони не виставляють оцінки, а вказують на два позитивні моменти – «дві зірки» – і на один момент, який потребує доопрацювання – «побажання»

Техніка «Тижневий звіт»

У кінці навчального тижня кожному учневі пропонується дати відповіді на запитання «Чому я навчився за тиждень?», «Що для мене залишилося нез'ясованим?», «Які запитання я б поставив учням, якби був учителем?» тощо

Контрольно-оцінювальна діяльність

Під час формування контрольно-оцінювальної діяльності молодшого школяра у процесі становлення навчальної діяльності важливо, щоб зовнішні мотиви (які спонукає оцінка), переросли у внутрішні: «навчаюсь тому, що мені цікаво пізнати щось нове», «тому, що подобається процес навчання».

Розвиток внутрішніх мотивів пов'язаний із формуванням навчальних дій контролю та оцінки, які є складовими навчальної діяльності (Д. Б. Ельконін, В. В. Давидов), основою яких є самоконтроль і самооцінювання – система дій, за допомогою яких учень перевіряє власну діяльність.

Самооцінювання може здійснюватися на різних етапах навчальної діяльності – як на етапі планування виконання навчального завдання (вироблення критеріїв оцінки), так і по завершенні його виконання (оцінка учнем власної роботи за виробленими критеріями).

Важливим у цьому є оцінювання учня вчителем за тими самими критеріями, порівняння оцінки вчителя і учня та з'ясування розбіжностей в оцінці.

Продукти навчальної діяльності учень і вчитель розміщують у портфоліо.

3. ТЕХНОЛОГІЯ ПОРТФОЛІО

Однією з важливих технологій оцінювання у початковій школі, особливо у 1-му класі, є технологія портфоліо, яка відрізняється від традиційних методів оцінювання тим, що **забезпечує вчителя обґрунтованою інформацією про процес і результати навчальної діяльності учня**, надаючи при цьому можливість для здійснення власних оцінних суджень щодо результатів своєї діяльності.

Портфоліо, яке з'явилося у світовому освітньому просторі у 1990-х роках як інноваційна форма оцінювання і форма накопичення інформації, **вважається «аутентичним», тобто істинним, найбільш наближеним до реального оцінювання**, до індивідуалізованої оцінки, зорієнтованої не лише на процес оцінювання, а й на самооцінювання.

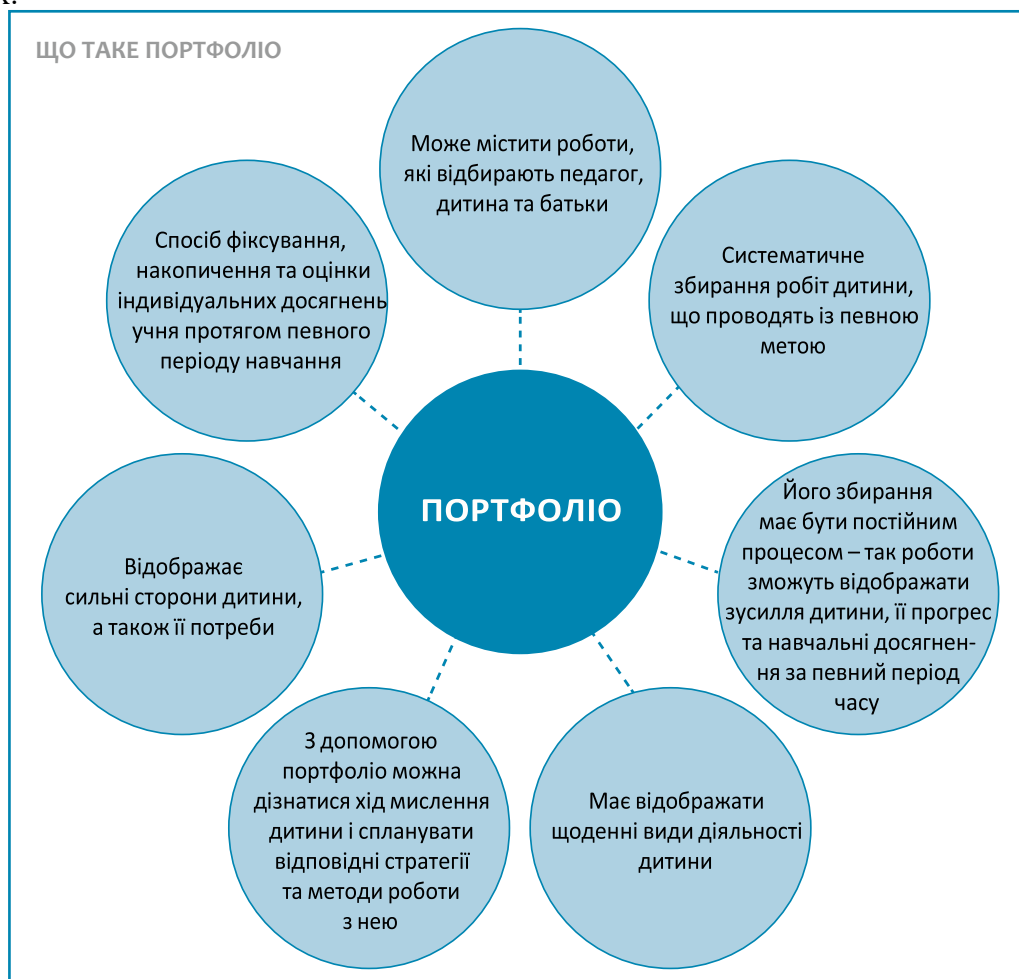
Портфоліо – це інструмент, який демонструє, чого досягла дитина. Це не спосіб планування роботи з дитиною.

Педагог може використовувати інформацію з портфоліо для того, щоб розробляти подальші плани роботи, – адже потрібно спочатку знати, що вже вмє робити дитина, для того щоб планувати наступні кроки.

Користуючись інформацією з портфоліо, педагог також дізнається про сильні і слабкі сторони дитини, про хід її мислення, про прогрес в опануванні навичок тощо.

Портфоліо завжди візуалізоване – зазвичай у вигляді спеціальної папки. Однак його вміст не зводиться лише до колекції учнівських робіт.

Портфоліо – це спеціально спланована та організована індивідуальна добірка матеріалів і документів, яка демонструє зусилля, динаміку і досягнення учнів у різних сферах.

Ось чому кінцеву мету навчального портфоліо вбачають в унаочненні прогресу навчання за результатами навчальної діяльності.

Формування портфоліо здійснюється суб'єктивно. У процесі вибору робіт для портфоліо вчителю важливо дати відповіді на такі запитання:

- Що добре вдається цьому конкретному учневі?
- Який прогрес у формуванні відповідної компетентності (компетентностей) демонструє ця робота учня?
- Яким чином ця робота співвідноситься з іншими роботами, що містяться у портфоліо?

Найчастіше виділяють три основні види портфоліо, кожен з яких має свої сильні і слабкі сторони.

Робоче (загальне) портфоліо

До його створення долучаються усі: вчитель, учень, батьки. Добираються як поточні роботи, так і зразки підсумкових робіт.

Позитивними сторонами цього виду портфоліо є те, що воно найбільш точно відображає щоденний прогрес розвитку дитини.

Слабкими сторонами є те, що воно може містити дуже багато різних зразків робіт і створювати ситуацію, коли тільки педагог бере на себе відповідальність за його наповнення. Щоб уникнути цього, потрібно утримувати портфоліо в доступному для дитини місці.

Демонстраційне (учнівське) портфоліо

Демонстраційне (учнівське) портфоліо містить лише найкращі роботи учня, які обирає він сам.

Такий вид портфоліо є досить сильною мотивацією для дитини виконувати роботи, що демонструють її найкращі здібності.

Слабкою стороною демонстраційного портфоліо є те, що у більшості випадків воно може не відображати щоденної діяльності дитини. Наприклад, для дитини з особливими освітніми потребами таке портфоліо не показує її слабких місць та сфери, де потрібна додаткова допомога.

Портфоліо вчителя

Таке портфоліо містить контрольні (тестові) завдання і зразки робіт, вибрані самим учителем.

До вчительського портфоліо вкладають продукти навчальної діяльності, які засвідчують її динаміку, а не тільки абсолютні оцінки. Приміром, розділ вчительського портфоліо «Досягнення учня в навчанні» (сторінки: «Навчання грамоти»; «Письмо»; «Математика») може містити графіки швидкості читання; навчальні досягнення, зафіксовані оцінкою у вигляді дробу (знаменник вказує на кількість помилок, які допустив учень у попередній роботі, а чисельник – кількість помилок у цій роботі).

У розділі «Соціальна компетентність учня» вчитель може робити записи про особливості співпраці учня з однокласниками, спілкування з однолітками та дорослими. При цьому важливо зазначати чинники, які призводять до труднощів у соціалізації (особливості поведінки, комунікативна діяльність), а також позитивні сторони, які слугують підґрунтям для поліпшення соціальних контактів дитини. Розділ «Суспільна робота учня» може містити перелік доручень, які дитина виконує у класі і в школі. У розділі «Творчі роботи» можуть бути як самі роботи учня, які не увійшли до учнівського портфоліо, так і фотографії робіт.

Часто педагоги можуть одночасно використовувати елементи усіх трьох видів портфоліо. Кожен навчальний заклад і кожен вчитель має знайти спосіб, який є

найефективнішим для того, щоб якомога більше дізнатися про дитину і забезпечити її додаткові потреби.

Як виглядає портфоліо учня початкової школи?

- *Передусім воно має бути яскравим, можливо, пов'язане з улюбленими мультиплікаційними героями дитини.*
- *Учніське портфоліо має відображати усі досягнення дитини; позитивні емоції, виражені у творчих роботах тощо.*
- *Створення учнівського портфоліо допоможе вчителю більше дізнатися про дитину.*

Структура учнівського портфоліо

На сьогодні немає жорстко встановлених правил і вимог, що регламентують структуру портфоліо учня початкової школи. Рекомендують використовувати зазначений нижче перелік розділів, які дають можливість повною мірою досягти цілей.

1. **Титульний аркуш «Це Я».** Вказано адресу і найменування навчального закладу, прізвище, ім'я, по батькові учня і клас. За бажанням можна додати на титульному аркуші фотографію учня.

2. **«Мої фотографії».** На цій сторінці портфоліо подають як сімейні фотографії, так і фотографії самого учня.

3. **«Моя сім'я».** Тут вказують інформацію про склад сім'ї учня. Ці сторінки можна присвятити найріднішим, близьким людям, а саме батькам, братам, сестрам, бабусям і дідусям, доповнити альбом відповідними фотографіями.

4. **«Що я вмію і люблю робити».** Цей розділ дає змогу проілюструвати навички і захоплення учня. У розділі «Я вмію робити» рекомендують зазначати найбільш значущі досягнення учня, які не обов'язково пов'язані з навчанням.

Наприклад, якщо дитина навчилася плавати цього літа, то для 1-го або 2-го класу це також є досягненням. У розділі «Я люблю робити» наводять відомості про інтереси і захоплення учня. У розділі «Мої захоплення» зазначають захоплення дитини. Буде чудово, якщо вони матимуть практичну основу і будуть представлені оригінальними виробами, аплікаціями.

У процесі навчання ця інформація може допомогти педагогам розвинути наявні у дитини здібності, а учневі допоможе знайти серед однокласників однокласників і друзів.

5. **«Мій режим дня».** Цей розділ портфоліо дає учневі навички планування. Буде корисно, якщо поля цієї форми учень заповнить самостійно, а вчитель йому потім допоможе звести інформацію за часом тих або тих справ. Рекомендують роздрукувати цей лист портфоліо і повісити його вдома поряд із робочим місцем учня. Буде дуже цікаво, якщо у вкладці «Моя улюблена їжа» учень не тільки напише смакові переваги, а й додасть кілька рецептів.

6. **«Мої досягнення і плани».** Інформація в цьому розділі допоможе педагогам зорієнтуватися в сильних сторонах учня, зрозуміти його прагнення і бажання отримати додаткові знання і навички, або ж переконатися в тому, що в учня вже існує певний план дій, послідовне виконання якого дасть йому змогу зрештою досягти поставленої мети. На сторінці «Мої досягнення» записують усі результати досягнень дитини, що, де і коли відбулося, додають також подяки, грамоти, якщо вони є.

7. **«Моя зайнятість у гуртках, секціях і клубах».** Тут необхідно вказати інформацію про назву гуртка, секції або клубу, назву установи, в якій проводять зайняття, і час, упродовж якого учень брав чи бере участь у діяльності гуртка або клубу.

8. **«Моя творчість»** (літературні роботи). Цей розділ не є обов'язковим. У початкових класах рівень освіти в галузі літератури, як правило, ще не настільки високий, щоб учень уже міг складати вірші або оповідання, однак можуть бути й винятки.

9. На сторінці «**Мої малюнки**» можна вклеїти малюнки учня або роздрукувати лист цього розділу (краще в кількох екземплярах) і попросити дитину намалювати щонебудь.

10. «**Мої успіхи в навчанні**» (роботи, які дитина вибере самостійно). Пам'ятаймо, що портфоліо має бути максимально орієнтованим на дитину. Коли дитині дають можливість вибирати свої роботи, тим самим створюється ситуація, у якій саме дитина починає визначати критерії, за якими її роботи оцінюватимуть. Знаючи мету зберігання тієї чи іншої роботи, діти починають розуміти певні її характеристики.

Портфоліо може містити багато різних видів робіт, які додає педагог, дитина та батьки, наприклад:

- зразки письмових робіт;
- малюнки;
- опитувальники;
- коментарі педагога;
- фотографії;
- спостереження;
- форми самооцінювання;
- коментарі батьків;
- зразки робіт у рамках окремих предметів;
- приклади розв'язання проблем;
- список прочитаних книг;
- щоденники